

O'QOTAR QUROLLAR, O'Q-DORILAR, PORTLOVCHI MODDALAR YOKI PORTLOVCHI QURILMALARNING BOSHQA JINOYATLARGA BEVOSITA TA'SIRI

Turabekov Xolbek Jalol o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20597056>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada o'qotar qurollar, o'q-dorilar, portlovchi moddalar yoki portlovchi qurilmalarning noqonuniy muomalasi boshqa turdagi og'ir va o'ta og'ir jinoyatlarning sodir etilishiga qanday bevosita ta'sir ko'rsatishi kriminologik va ma'muriy-huquqiy jihatdan chuqur tahlil qilingan. Qurollarning qonunga xilof ravishda aholi qo'lida bo'lishi qotillik, bosqinchilik, terrorizm va uyushgan jinoyatchilik kabi qilmishlarning ijtimoiy xavflilik darajasini keskin oshiruvchi katalizator omil sifatida baholangan. Shuningdek, qurol aylanmasini "High-tech policing" yondashuvlari yordamida nazorat qilish, litsenziyalash jarayonlarini "E-Ma'muriy ish" tizimiga integratsiya qilish va xorij tajribasi (AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya va Janubiy Koreya) asosida jinoyatchilik eskalatsiyasining oldini olish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: o'qotar qurol, portlovchi moddalar, og'ir jinoyatlar, uyushgan jinoyatchilik, E-Ma'muriy ish, High-tech policing, jamoat xavfsizligi, xorij tajribasi, kriminogen vaziyat.

Аннотация: В данной научной статье с криминологической и административно-правовой точек зрения глубоко анализируется, как незаконный оборот огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ или взрывных устройств оказывает непосредственное влияние на совершение других видов тяжких и особо тяжких преступлений. Незаконное нахождение оружия у населения расценивается как фактор-катализатор,

Contact: 99 826 99 56

резко повышающий степень общественной опасности таких деяний, как убийство, разбой, терроризм и организованная преступность. Также разработаны научно-практические предложения по контролю за оборотом оружия с использованием подходов «High-tech policing», интеграции процессов лицензирования в систему «Е-Административное дело» и предотвращению эскалации преступности на основе зарубежного опыта (США, Великобритания, Германия и Южная Корея).

Ключевые слова: огнестрельное оружие, взрывчатые вещества, тяжкие преступления, организованная преступность, Е-Административное дело, High-tech policing, общественная безопасность, зарубежный опыт, криминогенная обстановка.

Abstract: This scientific article provides an in-depth analysis from a criminological and administrative-legal perspective on how the illegal circulation of firearms, ammunition, explosive materials, or explosive devices directly affects the commission of other types of grave and particularly grave crimes. The illegal possession of weapons by the population is evaluated as a catalytic factor that sharply increases the degree of public danger of acts such as murder, robbery, terrorism, and organized crime. Scientific and practical proposals have also been developed for controlling the circulation of weapons using "High-tech policing" approaches, integrating licensing processes into the "E-Administrative Case" system, and preventing the escalation of crime based on foreign experience (USA, UK, Germany, and South Korea).

Keywords: firearms, explosives, grave crimes, organized crime, E-Administrative Case, High-tech policing, public safety, foreign experience, criminogenic situation.

KIRISH

Davlatning jamoat xavfsizligini ta'minlashdagi eng ustuvor va strategik ahamiyatga ega funksiyalaridan biri — bu o'qotar qurollar, o'q-dorilar, shuningdek, turli portlovchi moddalar va qurilmalarning muomalasini qat'iy nazorat qilishdir. Jamiyatda o'qotar qurollar va portlovchi moddalarning qonunga xilof ravishda aylanishi nafaqat o'z-o'zidan og'ir jinoyat hisoblanadi, balki u boshqa turdagi jinoyatlarning paydo bo'lishi, rivojlanishi va o'ta og'ir oqibatlariga olib kelishi uchun bevosita zamin yaratadi.

Huquqshunoslik va kriminologiya fanida ushbu holat jinoyatchilikning eskalatsiyasi (sun'iy kuchayishi) deb ataladi. Ya'ni, qurolning mavjudligi jinoyatchining psixologiyasini o'zgartirib, oddiy maishiy ziddiyatni yoki yengil ma'muriy huquqbuzarlikni ham qasddan odam o'ldirish yoxud ommaviy zo'ravonlik darajasigacha ko'tarib yuborish qudratiga ega. Bugungi kunda qurol savdosi transmilliy xarakterga ega bo'lib, raqamli makonlarda qonunga xilof ravishda amalga oshirilayotgani ichki ishlar organlari oldiga jamoat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha mutlaqo yangi vazifalarni qo'ymoqda.

KRIMINOLOGIK TAVSIF VA PSIXOLOGIK OMILLAR

O'qotar qurollar va portlovchi qurilmalarning boshqa jinoyatlarga bevosita ta'siri, eng avvalo, jinoyatchi va jabrlanuvchi o'rtasidagi kuchlar muvozanatining sun'iy ravishda buzilishida namoyon bo'ladi. Qurol jinoyatchiga mutlaq psixologik ustunlik, jabrlanuvchiga nisbatan esa qat'iy tahdid va qo'rquv hissini yuklaydi. Qurolsiz sodir etilishi murakkab yoki jismoniy jihatdan imkonsiz bo'lgan ko'plab iqtisodiy va zo'ravonlik jinoyatlari aynan noqonuniy qurol-yarog' bazasi hisobiga osonlik bilan amalga oshiriladi.

Psixologik nuqtai nazardan, yonida o'qotar qurol yoki portlovchi qurilmasi bor shaxs o'zini qonunlardan va jamiyat qoidalaridan ustun his qila boshlaydi. Kriminologik nazariyalarga ko'ra, insonning qo'l yetadigan masofasida qurolning

mavjudligi uning agressiya darajasini avtomatik ravishda bir necha barobarga oshiradi.

SHAXSGA QARSHI JINOYATLARDAGI BEVOSITA TA'SIR

O'qotar qurollarning eng fojiali va qaytarib bo'lmaydigan ta'siri inson hayoti va sog'lig'iga qarshi qaratilgan jinoyatlarda ko'zga tashlanadi. Quroldan foydalangan holda sodir etilgan qotilliklar (O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 97-moddasi) yoki qasddan badanga og'ir shikast yetkazish (104-modda) holatlari aksariyat hollarda o'lim bilan yakun topadi.

O'qotar qurol yordamida shaxsga qarshi jinoyatlarni sodir etish mexanizmlari quyidagi o'ziga xos xususiyatlarga ega:

- **Masofaviy tajovuz:** Jinoyatchi o'z qurboniga jismoniy yaqinlashmasdan, yakkama-yakka qarshilikka uchramasdan turib tajovuz qilish imkoniga ega bo'ladi. Bu o'z navbatida qotillikning sovuqqonlik bilan, puxta rejalashtirilgan holda sodir etilishiga zamin yaratadi.

- **Oqibatning mutlaq og'irligi:** Sovuq qurol (pichoq, xanjar) yoki jismoniy kuch ishlatishdan farqli o'laroq, o'qotar quroldan yetkazilgan jarohatlar hayotga mutlaq xavf tug'diradi va tibbiy yordam ko'rsatish imkoniyatini keskin pasaytiradi.

- **Affekt holatidagi fojialar:** Maishiy nizolar, oilaviy janjallar yoxud ko'chadagi oddiy bezorilik holatlarida yonida o'qotar quroli bo'lgan shaxs o'z emotsiyalarini jilovlay olmasdan darhol undan foydalanish ehtimoli yuqori.

MULKIY VA IQTISODIY JINOYATLARDA QUROLNING O'RNI

Iqtisodiy va mulkiy jinoyatlar sohasida o'qotar qurollar hamda portlovchi qurilmalar jinoyatning ijtimoiy xavflilik darajasini eng yuqori nuqtaga olib chiqadigan "kuchaytirgich" sifatida namoyon bo'ladi. Qurol bilan qo'rqitish orqali o'zganing mulkini ochiqdan-ochiq egallash — bosqinchilik (Jinoyat kodeksining 164-moddasi) yoki tovlamachilik (165-modda) yoxud qaroqchilik amaliyotlari bunga misoldir.

Banklar, yirik savdo majmualari, zargarlik do'konlari, inkassator avtomobillari kabi yuqori darajada qo'riqlanadigan hamda zamonaviy xavfsizlik tizimlari bilan jihozlangan obyektlarga hujum qilish faqatgina o'qotar qurollar va portlovchi moddalar yordamida amalga oshiriladi. Shuningdek, uyushgan jinoiy guruhlar yirik tadbirkorlardan mulk yoki mablag' undirishda qurolni shunchaki namoyish qilish orqali jabrlanuvchining irodasini to'liq sindiradi. Bu holatda qurol o'q uzish uchun emas, balki psixologik zo'ravonlikning va bo'ysundirishning eng oliy vositasi bo'lib xizmat qiladi.

UYUSHGAN JINOYATCHILIK VA TERRORIZMNING MODDIY BAZASI

Uyushgan jinoyatchilik, xalqaro narkotrafik tarmog'i va terrorizm umuman o'qotar qurollar hamda portlovchi qurilmalarsiz jismonan mavjud bo'lolmaydi. Ushbu turdagi jinoyatlarning maqsadi faqatgina boylik orttirish emas, balki butun jamiyatda ommaviy vahima uyg'otish va davlat hokimiyatini izdan chiqarishga qaratilgandir.

Transmilliy jinoiy guruhlar giyohvandlik moddalari savdosi yo'nalishlarini himoya qilish, raqobatchi guruhlarini jismonan yo'q qilish va zarurat tug'ilganda huquqni muhofaza qiluvchi organlarga ochiq qurolli qarshilik ko'rsatish uchun doimiy ravishda noqonuniy qurol arsenallariga suyanadilar. Terrorizm va qo'poruvchilik faoliyatida esa qo'lbola portlovchi qurilmalar asosiy qurol hisoblanadi. Ular orqali ko'p sonli insonlarni qurbon qilish, muhim davlat infratuzilmalarini vayron qilish va siyosiy bosim o'tkazish (Jinoyat kodeksining 155, 159-moddalari) jinoyatlari sodir etiladi.

JAMOAT XAVFSIZLIGI VA DAVLAT BOSHQARUVIGA TAHDIDLAR

Noqonuniy o'qotar qurollarning aholi orasida nazoratsiz tarqalishi bevosita davlat boshqaruviga va o'z xizmat burchini bajarayotgan hokimiyat vakillarining

hayotiga raxna soladi. Kundalik reydlar, patrul xizmati yoki qidiruv tadbirlari davomida ichki ishlar organlari xodimlariga nisbatan qurolli qarshilik ko'rsatilishi qonun ustuvorligini ta'minlashdagi eng og'ir tahdiddir.

Bundan tashqari, ijtimoiy nizolar asosida kelib chiqqan ommaviy tartibsizliklar vaqtida g'arazli niyatdagi provokatorlar tomonidan o'qotar qurol yoki qo'lbola portlovchi qurilmalarning olomon ichida ishlatilishi tinch namoyishlarni nazorat qilib bo'lmaydigan ommaviy qonli to'qnashuvlarga aylantirib yuboradi.

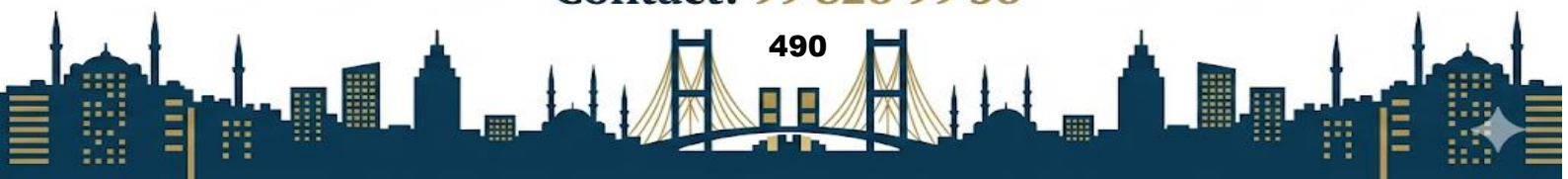
QUROL NAZORATIDA "HIGH-TECH POLICING" VA "E-MA'MURIY ISH" TIZIMI

Davlat miqyosida qurollarning boshqa jinoyatlarga ta'sirini minimallashtirish uchun an'anaviy ruxsat berish tizimidan voz kechib, jarayonni to'liq raqamlashtirish — "High-tech policing" yondashuvini chuqur joriy etish talab etiladi.

Bunda Ichki ishlar vazirligining litsenziyalash va ruxsat berish bazalarini ma'muriy huquqbuzarliklarni hisobga olish bo'yicha yagona "E-Ma'muriy ish" tizimi bilan to'liq integratsiya qilish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tizim quyidagicha ishlashi lozim: Agar qonuniy asosda o'qotar qurol saqlayotgan fuqaro har qanday turdagi jamoat tartibiga tajovuz qiluvchi ma'muriy huquqbuzarlik sodir etsa yoxud unga nisbatan "E-Ma'muriy ish" tizimi orqali ma'muriy bayonnoma rasmiylashtirilsa, tizim avtomatik ravishda xabarnoma funksiyasini ishga tushiradi. Profilaktika inspektorining xizmat planshetiga darhol xabarnoma tushib, fuqaroning qurol saqlash ruxsatnomasi vaqtincha to'xtatiladi. Shuningdek, xaridorlarni identifikatsiya qilish uchun ilg'or "Face-ID" terminallarini o'rnatish majburiy litsenziya talabi etib belgilanishi shart.

XORIJ TAJRIBASI

Qurol aylanmasi nazoratini ta'minlash va profilaktika borasida rivojlangan davlatlarning tajribasi quyidagi innovatsiyalarni o'z ichiga oladi:

• **Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh):** O'qotar qurol va portlovchi moddalarni nazorat qilish byurosi tomonidan yaratilgan "eTrace" elektron tizimi butun dunyo bo'ylab topilgan qurollarning seriya raqamlari orqali ularning ishlab chiqaruvchidan to oxirgi qonuniy xaridorgacha bo'lgan to'liq yo'lini qisqa soniyalar ichida aniqlab beradi.

• **Buyuk Britaniya (UK):** Orol davlatda to'pponchalar muomalasi butunlay taqiqlangan. NABIS milliy markazi tashkil etilgan bo'lib, davlat ichida topilgan har qanday o'q-dori qoldig'i 3D-skanerlar orqali sun'iy intellekt bazasiga kiritiladi va uning avval qaysi jinoyatlarda ishlagani darhol aniqlanadi.

• **Germaniya:** Milliy qurollar reestri orqali barcha fuqarolik qurollari to'liq raqamli monitoring qilinadi. Germaniyada qurol egalariga nisbatan intizomiy talablar o'ta yuqori bo'lib, yo'l harakati qoidalarini qo'pol ravishda buzish yoki mast holatda avtomobil boshqarish ham qurol litsenziyasidan mahrum bo'lishga olib keladi.

• **Janubiy Koreya:** Janubiy Koreyada o'qotar qurol saqlash qat'iy cheklangan. Faqat ma'lum maqsadlar uchun berilgan miltiqlar ham fuqaroning uyida emas, balki politsiya bo'linmasining maxsus seyflarida saqlanadi va ularga GPS-trekerlar o'rnatilgan.

ILMIY-AMALIY TAKLIFLAR VA XULOSA

Tahlillar shuni isbotlaydiki, o'qotar qurollar, o'q-dorilar, portlovchi moddalar yoki portlovchi qurilmalarning noqonuniy muomalasi boshqa og'ir jinoyatlarni yuzaga keltiruvchi hal qiluvchi o'zakdir. Ushbu xavfni bartaraf etish tizimli yondashuvni talab qiladi. Shu maqsadda quyidagi takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining tegishli moddalarida jinoyat quroli sifatida noqonuniy o'qotar qurol yoki portlovchi qurilmadan foydalanganlik uchun sanksiyalarni qat'iylashtirish normalarini kiritish.

Ikkinchidan, Ichki ishlar organlari faoliyatiga to'liq raqamlashtirilgan litsenziya tizimini joriy qilish. Bunda respublikadagi barcha qonuniy qurollar va o'q-dorilarning ballistik 3D profili yaratilib, markazlashgan bulutli serverlarda saqlanishi kerak.

Uchinchidan, Kriminogen barqarorlikni ta'minlash maqsadida xorijiy davlatlarda samarali qo'llaniladigan noqonuniy qurollarni davlat tomonidan ixtiyoriy ravishda pul evaziga sotib olish dasturlarini joriy etish hamda fuqarolarning jinoiy javobgarlikdan ozod etilishi kafolatlarini qonunda kengaytirish.

To'rtinchidan, Tadqiqotchilar va professor-o'qituvchilar tomonidan tayyorlangan, jamoat xavfsizligini ta'minlashga oid ilmiy maqolalar hamda tadqiqot natijalarini ochiq jurnal tizimlari (OJS) va Zenodo platformasi kabi xalqaro bazalarga kiritish, ularga DOI raqamlarini biriktirish. Shuningdek, sohaga oid konferensiya materiallarini scop.uz kabi zamonaviy milliy ilmiy platformalarda e'lon qilish orqali idoraviy yuridik fanining xalqaro indeksatsiya darajasini yuksaltirishga erishish darkor.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, jamiyatni qurolsizlantirish nafaqat huquq-tartibot organlarining muvaffaqiyati, balki butun jamiyat xavfsizligining kafolatidir.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, <https://lex.uz>.
3. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, <https://lex.uz>.

4. O‘zbekiston Respublikasining "Qurol to‘g‘risida"gi Qonuni. 29.07.2019 yildagi O‘RQ-550-son.
5. Xudoyberdiyev A.A. "Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti". O'quv qo'llanma. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2024.
6. UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime). "Global Study on Firearms Trafficking 2020". Vienna, Austria, 2020.
7. ATF (Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives). "Firearms and Violent Crime: Identifying the Links". Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, 2023.
8. Europol. "Illicit Firearms Trafficking and the Darknet: Threats and Opportunities". The Hague, 2022.
9. Lee, H., & Kim, J. "Smart Policing and Strict Firearms Control in South Korea: A Model for Public Safety". Asian Journal of Criminology, 2021.
10. Qurbonov M. M. "Raqamlashtirish sharoitida jamoat xavfsizligini ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari va E-Ma'muriy ish tizimining ahamiyati" // O‘zbekiston qonunchiligi tahlili jurnali. – Toshkent, 2024.

